

Woonmolen Aeolus in Termunten

‘Ooit wil ik daarin gaan wonen’ zei Erwin Kamminga tegen Harriët. Hij had het over de ruïne van de molen Aeolus aan de Bongiusweg, naast hun huis in Termunten. Eens een trotse achtkantige bovenkruier, een koren- en pelmolen in het gebied Menterne (Noord-Oldambt).

Triest

Die ruïne was overgebleven na de noodlottige brand van woensdag, 24 mei 1944. Vroeg in de ochtend die dag riepen verontruste stemmen de molenaarsvrouw wakker:

“Brand, brand in de molen!” Er was geen redden meer aan. De molen brandde uit. In krantenartikelen lezen we later over ‘de door oorlogsgeweld verbrande molen’. Oorlogsgeweld? Anderen denken door onvoorzichtigheid met smeulend vuur. Er werd in de Tweede Wereldoorlog vaak op hout gekookt, er werden teerpotten verhit en dergelijke. Wat de echte oorzaak is geweest, Harriët Kamminga, de bewoonster van de Aeolus, weet het niet. Wel vertelt ze me dat de molenruïne na de 2e WO tientallen jaren heeft leeggestaan.

In de oorlog diende hij nog als uitkijkpost voor de brandwacht in verband met afgeworpen restladingen van uit Duitsland terugkerende geallieerde bommenwerpers.

Na de brand is het resterende deel van de molen weer bedrijfsklaar gemaakt. Er werd een dakkap op geplaatst en Johannes Smith, de laatste molenaar op de Aeolus maalde er graan met een elektrische molen. ‘Smith had er ook nog een *holtstek* bij’, herinnert Harriët zich, “aan de overkant, want hij handelde ook in hout.”

Lang heeft de molen niet gedraaid. Begin jaren zestig stopte Smith ermee. Als dan in een novemberstorm tien jaar later ook nog de kap van de molen waait, blijft de romp ongebruikt staan. In de ruïne heeft de natuur vrij spel, de bomen groeien er op het laatst bovenuit.

JOHANNES SMITH, DE LAATSTE MOLENAAR OP DE AEOLUS IN TERMUNTEN

Wat nu?

De eigenaar Johannes Smith heeft de romp bewust niet laten afbreken, want hij nam mooi de inkijk weg van het muldershuis ernaast waar hij woonde.

In het verleden is de molen zelf nooit bewoond geweest. De molenaars woonden in een mulderswoning ernaast.

DORPSGEZICHT MET DE URSUSKERK DUIDELIJK BOVEN OP DE WIERDE

OOK MARKANT IN TERMUNTEN

De gemeente Termunten en andere instanties hebben nog wel een aantal pogingen gedaan de molen weer in de oude staat terug te brengen. Dat leverde echter allerlei (onder andere geld-)problemen op. Tevergeefs dus. Zo bleef de ruïne staan, als een soort oorlogsmonument. Tot 2006.

Het dorp

Termunten nu, is een klein dorp waar hooguit 500 mensen wonen binnen de kom. Lang geleden heette het 'Menterne' (= Muntehoek). Toch heeft het vroeger wel degelijk een belangrijke rol gespeeld. Voor 1990 vielen de omringende dorpen en gehuchten bestuurlijk onder Termunten en de bewoners spraken er ooit Oostlauwersoudfries. Tussen 1300 en 1600 verandert de taal onder invloed van het Nederduits. Menterne wordt dan *ter Munten* genoemd.

Strijd op vele fronten

Vanaf ongeveer 1000 voor Chr. wonen er mensen op de stroken hoger gelegen land op de Eemsklei op door henzelf opgeworpen wierden. Rond het begin van de jaartelling zijn het de Romeinen die hier de zaken regelen. *'Een land van mist en nevel,'* noteert de geschiedschrijver Plinius over deze streken. *'Bij vloed leeft men er aan boord van schepen. Bij eb zijn het schipbreukelingen op het land. Deze meest beklagenswaardige mensen vangen vis in gevlochten rieten netten en eten die rauw op.'*

Eeuwen strijdt de bevolking met regelmaat tegen het onberekenbare water, in een liefde-haatverhouding. Op wierden proberen ze huis en haard droog te houden. Bij storm en springtij vinden regelmatig overstromingen plaats.

Termunten - gemeente Delfzijl –Groningen

- 1299 Romano-gothische Sint Ursuskerk met losstaande toren /huidige vaste toren uit 1956 heeft bovenop een paard met een vissenstaart in plaats van een haantje.
(Ursus is een martelaar voor het geloof; 330 n.Chr.).
Het woord ursus is *paard* in het Hoogduits en *beer* in het Latijn.
- 1338 Vermelding van 'in Menterna' [dat is een bocht van de Munte, een water waarvan de Munter Ee (Ae) en het Termunter Zijldiep resten zijn.
- 1401 Er is sprake van 'Het huis Munte' en van 'Mente' (na onlusten ingenomen en geslecht)
- 1413 Plaatsaanduiding 'to der Munten'.
- 1438 De 'sterkte Termunten' speelt een rol in strijd tussen Groningers en Hamburgers.
- 1581 Het 'fort' Termunten wordt ingenomen door Norrits (Spaanse tijd).

Menterne is de oude naam voor het noordelijk deel van het Oldambt, ook: *Cley-ambt* genoemd tegenover *Wold-ambt* en als *Klein-Oldambt* tegenover *Groot-Oldambt*.)

Menterne besloeg min of meer het grondgebied van de vroegere gemeente Termunten; het was vroeger verdeeld in Grote Munte en Lutke Munte. Sinds 1990 valt Termunten onder de gemeente Delfzijl.

Aan het eind van de Middeleeuwen zijn het Grijsmonniken die deze problemen aanpakken. 'Handelen voor de naaste' is hun geloofsopdracht. Ze komen uit Nieuwolda van het klooster Menterwolde (ook wel *Campus Silvae* genoemd; 1220). Ze stichten in 1299 een gemeenschap onder Termunten, vlakbij waar nu Baamsom ligt. Tegen de overstromingen bouwen ze dijken, polderen land in en graven sloten voor de afwatering. Er zijn meer kloosters in de omgeving, ook voor nonnen. Zo komt er enige welvaart voor de bevolking, die leeft van wat het land en de zee opbrengen.

Molens

Dit is de tijd van de eerste windmolens in Noord-Nederland. Op het kloosterterrein bij Ter Munten staat een korenmolen die gerst maalt. Het harde gerstebrood is dan het algemene volksvoedsel. Alleen deftige mensen als kloosterlingen en edelen eten tarwe en rogge. In 1483 verscheept het Grijzemonnikenklooster van Termunten 250 vaten gerst, zo'n 25.000 kg, naar Westfalen in ruil voor tarwe. Emden levert broodgraan en wordt het economische centrum van het Oldambt. Heel geleidelijk wordt gerstebrood dan armeluisbrood en eten de mensen ook roggebrood. Alleen in de jaren van hongersnood (1587, 1682, 1698) eten ze brood van gerst en bonen.

TERMUNTEN GEZIEN VANAF DE DIJK VAN DE DOLLARD ▲

LOCATIE VAN DE AEOLUS; DOOR TEN BRUGGENCATE
INGETEKEND OP EEN TOPOGRAFISCHE KAART VAN 1890 ►

Handel

Doorgaans voeren de Oldambters handel met mensen uit de wijde omgeving. In Emden verkopen ze vis, zuivel, spek en gerst en kopen er onder andere rogge en brood, tot ongenoegen van de Stad Groningen. Dat levert strijd op. Het conflict mondt uit in het aanbrennen van kettingen door de Stadgers in de sluizen naar de Dollard om scheepvaart naar het oosten onmogelijk te maken. De Stad Groningen laat een kanaal aanleggen van Oost-Groningen naar de stad (1585). Sinds die tijd richt de bevolking van het Oldambt zich meer naar het westen. In de oorlog tegen Spanje wordt alles wat met de roomse Spanjaarden te maken heeft op bevel van Willem van Oranje door de Watergeuzen vernietigd. Monniken en de meeste kloosters: exit.

Termunten en omgeving is eeuwenlang een grensgebied geweest. Een prima plek voor smokkelhandel. De gehate door de autoriteiten opgelegde belastingen bevorderen deze 'sluyckerijen'. Om belastingontduiking tegen te gaan komt er bij iedere grotere molen een woning te staan voor een *chercher* (belastingambtenaar; in Groningen *sarries* genoemd). Die persoon moet deze belasting innen en fraude tegengaan, een bijna onbegonnen zaak. Hiervoor moeten kleine molens verdwijnen. Van de 110 molens in Groningen mogen er 73 blijven (1628). Wie mag blijven en wie draait op voor kosten van de geleden schade door de kleine molenaars? Vaak moet ook nog 'wintgeld' betaald worden.

Kortom de bevolking heeft de pest aan dit systeem, dat pas na veel trubbels in 1855 helemaal wordt afgeschaft. De molen van Termunten (met chercherhuisje) mocht dan wel blijven maar moest ook die schadevergoeding betalen: 50 Carolus-guldens.

Een oud rijmpje (rond 1900, Zuidbroek) zegt:
*de bakker, de mulder en de sarrie,
't is aalmoal ain pakkelarrie.*

Ellende

Het is een hard bestaan voor de mensen hier. Ze wonen in vaak ongezonde huizen. Er is veel kindersterfte. Niet zelden sterven moeders in het kraambed. Er waren ziektes rond. Ze lijden regelmatig honger. Naast dit alles levert men ook nog voortdurend strijd tegen het water.

Bij overstromingen komen er soms veel mensen om. Bij de St. Maartensvloed in 1686 verdrinken meer dan 1500 mensen en duizenden dieren. En bij de Kerstvloed in 1717 meer dan 2200 mensen en tienduizenden paarden, koeien, schapen en varkens. Van het kerkhof losgespoelde doods-kisten drijven rond. In Termunterzijl zijn er slechts 2 overlevenden van de 225. Na zo'n overstroming verzilt het land en mislukken de oogsten. Gewassen willen dan voorlopig niet goed meer groeien, uitgezonderd gerst.

De molen Aeolus

Al voor 1628 staat er in Termunten een standaard(koren)-molen die werd afgebroken in 1803. Tijdens een rondrit door Groningen in 1770 zou Willem V van Oranje Nassau bij die molen zijn uitgestapt waarna hij te voet verder ging naar het Ambtshuis. In de 18e eeuw is de molen verplaatst van de noord- naar de zuidkant van het dorp, naar de Brediusweg.

De nieuwe achtkantige bovenkruier met stelling, de Aeolus uit 1803, brandt in 1890 af. Onbekend is wie de naam Aeolus bedacht (de naam van de god van de wind is zeer gebruikelijk voor molens).

In 1890 herbouwen ze hem als stellingmolen met stenen onderbouw en houtgedekt bovenkant voor gebruik als koren- en pelmolen. Hij komt grotendeels van een bestaande korenmolen uit Nieuwolda. Daar komt ook molenmaker H. Streuper vandaan die hem bouwde. In die tijd zeggen de Termuntenaren ook wel 'molen van Reinders' – naar de naam van de eigenaren en molenaars. Het zijn twee broers, beide vrijgezel en ooms van Johannes Smith.

In 1939 is de molen nog eens gerestaureerd. Onder andere voorzien van een nieuwe roede met stroomlijnneus en een nieuwe as geplaatst door molenmaker H. Wiertsema kan hij er weer een tijd tegen, dacht men. Dat wordt slechts vijf jaar; zoals vermeld brandt de molen in 1944 af. Ruim zestig jaar blijft de molenstomp wienkeloos achter.

Opruimen

'Molens zijn een sierraad voor het landschap. Zij bepalen met de kerktoeren en het hoge geboomte het silhouet van het dorp. Helaas zijn ze in onze tijd van electriciteit gedoemd om, de een na de ander, te verdwijnen, ...vele staan reeds vleugelloos, als grote doofpotten te dromen van een roemrijk verleden en ontsieren het landschap. Wij kunnen verdere afbraak niet keren en daarom moeten wij ze in onze herinnering bewaren.' De oud-Muntendammer Evert Brinkman zei het al in 1947. Waarschijnlijk doelde hij ook op de molenruïne in Termunten. Gelukkig zijn niet alle in verval geraakte molens opgeruimd, dankzij de inzet van vrijwilligers en de overheid.

Dromen, geen bedrog

Erwin Kamminga (34), kleinzoon van Johannes Smith en eigenaar geworden van het molenterrein met molenstomp, en Harriët Kamminga-Kerbof (33, toen nog zijn aanstaande) dromen van een roemrijke toekomst voor hun vervallen molen en komen met een creatieve oplossing: een molenwoning. In de vervallen molen lopen ze rond en leggen takken op de grond om een idee te krijgen over hoe ze de molenruimte eventueel zouden kunnen inrichten. En het blijft niet bij wilde plannen. Ze praten met kennissen, waarvan één architect is. In 2004 nemen ze contact op met de

gemeente, die weigert bij te springen met geld, maar ze waardeert hun initiatief mits ze het allemaal zelf bekostigen. Niet ontmoedigd zetten ze door.

Een andere architect bedenkt onder anderen hoe de bovenbouw van de molenwoning eruit zal gaan zien, achtkantig, met vier ronde dakbogen die molenkappen verbeelden, naar elke windrichting één. Er moet anderhalve verdieping bovenop komen. Na het fiat van de Welstandscommissie kunnen ze beginnen.

Erwin en Harriët laten hun trouwfoto (2003) nog maken in de molenruïne, die al meerdere malen ook door anderen als trouwfotolocatie gebruikt werd. Op 10 oktober 2006 beginnen de bouwwerkzaamheden. Een jaar later is de woning klaar en trekken ze erin (1 augustus 2007). Over de Duitse aannemer niets dan lof. Boven de ingang is de originele gevelsteen met de naam van de molen nog te vinden.

Leefbaarheid

‘We wilden een moderne woning, de leefbaarheid stond primair. Dus niet iets in een oude stijl met balken tegen het plafond,’ zegt Harriët, ‘een praktisch huis met lichte, gestuukte en gespakte muren.’

Nou, het resultaat mag er zijn. Vanuit de hal kom je de woonkamer binnen, die is mooi licht ingericht. Van daaruit kun je in de tuin en op de weg kijken. Door twee openslaande deuren kom je in de ruime moderne woonkeuken met uitzicht op de grotendeels omheinde tuin helemaal rond de molen. Om ruimte te winnen is die in een aanbouw gerealiseerd. Door de hoge deuren valt veel licht naar binnen. Via een deur kun je vanuit de keuken de garage in, eveneens in die aanbouw. Omdat geen enkele muur in keuken en garage helemaal haaks staat, krijgen deze ruimtes iets levendigs - iets wat je mist in doorsnee woningen. Keuken en kamer hebben vloerverwarming. De rest van de molen verwarmen ze met radiatoren.

▲ BENEDEN – UITZICHT VOORMALIGE INRIT
EEN ACHTKANTE KAPZOLDER MET EEN VIERVOUDIGE KAP ▲

Via een trap kom je een etage hoger met de ruime slaapkamer voor de ouders. De luxe ingerichte, lichte badkamer met een hoekbad waar het hele gezin wel in kan, wastafel en doucheruimte vinden we eveneens op deze verdieping. Weer een etage hoger hebben beide kinderen elk een (slaap)kamer. Een beukenhouten trap voert naar de bovenste verdieping. Wow...

De zit/werkkamer hier rijst hoog boven de omringende bebouwing uit. De wanden bestaan voor een groot deel uit glas. Harriët schuift de luxaflex opzij en opent de glazen deur. De molenwoning blijkt rondom over een heuse stelling te beschikken, zij het op een ongewone positie. We lopen een rondje. Het zonovergoten weidse uitzicht over de ommelanden is fantastisch. Beneden ons ligt het dorp Termunten met z'n smalle straatjes, met de Ursuskerk en de Dollard in de verte.

De 'kapzolder'kamer met zitbank, tv en bureau is een geliefde plek in de molenwoning. Maar ook de woonkeuken en de badkamer zijn favoriete plekken, zegt Harriët. 'De tuin moet nog verder worden ingericht.' Daar kunnen de twee kinderen Louwrens (7) en Sanne (5) en de hond Sonja mooi in spelen. Zo zullen er in en om de woning nog wel wat kleine aanpassingen plaatsvinden. 'Maar,' zegt Harriët, 'op die manier wordt de woning elke keer een beetje meer eigen.'

Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.

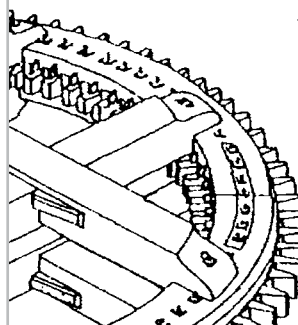

Provincialeweg 4, 9677 TW Heiligerlee

telefoon (0597) 59 16 60

telefax (0597) 59 11 76

mobiel 06 53 22 48 91

Mulder Pot - Kropswolde

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- volkorenmeel
- tarwemeel
- viergranenmeel
- pannenkoekmeel
- boekweitmeel

Openingstijden:

woe. t/m vrij. 10:00-17:00

zat. 10:00-16:00

Molenaar J.J. Pot

Telefoon (0598) 39 49 53

- Nieuw werk en reparatie (evt. op locatie)
- Opmeten en ophangen samen met de molenaar
- Vangtouwen
- Zeil-kettingwerk
- Bijenwas, verse reuzel en romi blanke reuzel

Sipke Koning

Noteboomstraat 2

8922 AJ Leeuwarden

(058) 2135830 / (06) 44003400

siko@hetnet.nl

www.koning-molenzeylen.nl